

ROMAN ROMANOV:

BAJTA.

ČRTICA.

I.

osta je bila velika in lepo senčnata. Temno-zelene smreke so rastle v njej in bori in hrasti. Tudi breze so bile tam — nedolžno - bele in nežne. Pozimi ni bilo tam nikakršnega življenja. Sneg je ležal povsod — po vejah, po tleh in tuintam je visel na golem hrastu popolnoma suh in pomečkan list. Smreke in bori so bili zeleni, ali smrt se je poznala. Kakor ciprese na grobovih, če jih pogledamo iz bližnje daljave — in nas objame žalostna misel. Ves dan je bil popoln mir, samo redkokedaj je počila trhla veja in je padla brezglasno na zemljo. V sneg se je zapičila pogostokrat in siva ženica jo je tam pobrala. Prišla je zavita v obnošeno ruto; iz davnih časov jo je mogoče imela in lahko je, da od poročnih dni. Še so se poznali na njej rdeči tulipani, na vogalu v kotu so se videli, ali bili so veli in mrtve barve... Siva ženica je prišla, slaba in sključena in je pobrala tisto vejo zapičeno v sneg. Roke so se ji tresle in je šla dalje s počasnimi in trudnimi koraki. To se je dogodilo popoldne in proti večeru potem se je zbudilo tuintam življenje. Bilo je poldivje in romantično in popotnika je bilo strah. Zdrznil se je in se je stresel in pohitel proti vasi. Zakaj od tam se je že videl zvonik, lep in prijazen in vabljev. Visok je bil in bel in se je dvigal do oblakov. A v hosti se je budilo življenje. Na najvišji smreki je zaskovikala sova z odurnim in mrtvaškim glasom in nekje v daljavi se je oglasil čuk. Zazvenelo je po ozračju in je umrlo rezko in surovo. Potem je zalajala lisica, dvakrat, trikrat je zalajala in je odbežala v goščavo. Čutila je menda volkove, ki so bili v bližini in jim je nagajala. Malo više

na holmu so bili, gledali so okoli z lačnimi očmi in so se oglašali divje in tuleče. . .

V tistih časih je bila bajta pod hosto nova. S slamo je bila krita, ki je bila še tedaj nova in svetlorumena. Okna so bila majhna in močne lesene deske so se videle od zunanje strani. Ali notri je bilo prijazno. Lončena peč je bila notri, siva mačka je sedela na njej in se je umivala z belimi tačicami. Ob tistem času, ko je bila zunaj zima in led in sneg, je bilo v bajti popolnoma sladko in domače. Vaški godec je sedel pri mizi in je igral na citre zaljubljeno pesem. Bog mu odpusti, ker je bil star in siv, ali mehko mu je bilo pri srcu in je igral!

Goreči ogenj iz plamena
v mojem srcu gori,
nobeden drug ga ne pogási
kakor tvoje črne oči . . .

Bog mu odpusti! . . . Mogoče se je spominjal svojih mladih dni, ko je nosil zelen telovnik z velikimi in svetlimi gumbi in je imel na glavi klobuk okrašen s poljskimi rožami. S fanti je šel visoko gori na holm in je zapel z lepim in veselim glasom. Slišalo se je daleč, ker je bila tedaj pomlad, ki ljubi pesem in jo radostna nese čez večerno daljavo.

To je bilo v davnosti, a godec Ivo je bil ob tej priliki siv in star. Na citre je igral in jih je del pod dolgi plašč in je zavil proti vasi, kadar so mu veleli.

„Pridi, Ivo!“ . . . so mu rekli in je prišel. Igral je in včasih se je nasmehnil. Kadar je padla desetica na strune, se je nasmehnil in jo je ob koncu spravil. Ali kesneje se je zamislil. Še toliko in toliko je treba, da me pokopljejo lepo in pošteno, zakaj smrt je bliže in bliže. Matija mi napravi krsto in jo pobarva s črno barvo in prilepi nanjo križ od zlatega papirja. Tudi po dva angela na

vsako stran z zlatimi perotmi in velikimi lasmi... Tako je računal godec in je bil zamišljen.

„Igraj, lve!“... so rekli in se je predramil in je igral. Ali med tem je mislil polno in težko. Star sem že in bom umrl mogoče nagloma in naenkrat. Nihče ne bo vedel zato, ne kdaj, ne kako, ne bo nihče vedel in vprašali bodo mimogrede: „Kje je lve?“... Tako bodo vprašali in bo spet vse tiho. „Ali ste ga videli?“... bodo vprašali in potem bodo pričeli sklepati: „Mogoče je umrl. Siv je bil in star in je umrl...“ bodo rekli in pojdejo gledat. — Ali našli me bodo mrzlega in mrtvega in se bodo začudili: „Glejte, umrl je!“ .. Nič drugega ne bo, samó začudili se bodo, pokopali me bodo in pozabili...

„Kaj misliš na smrt, lve?“... ga je prašal krčmar in se je zasmejal. „Tvoja slabost“ — je dostavil, a lve je molčal. Igral je mirno naprej in pozno se je odpravil domov. Ali strah ga ni bilo nikdar. Na visoki smreki je skovikala sova in v daljavi se je oglašal čuk. Nekje v dolini se je slišal jazbec in tuintam je zatulil gladen volk. Ali lva ni bilo strah. Ogrnjen je bil v svoj veliki plašč in citre je imel pod njim in je šel proti bajti.

Oj, kako jo je rad imel in kako je rad prebival v njej. Redko mu je bilo žalostno.

„Sam sem...“ je vzdihnil včasih in se je potopil v neprijetne misli. „Sam sem in naposled bo treba umreti v zapuščenosti in samoti...“

Tak je bil včasih ob večerih, ko je posijala slučajno luna čez majhna okna in je trepetala mesečina na sobnih tleh. In tudi daleč nazaj se je spomnil ob taki priliki in na ta način je bil ves mehek čuteč.

Spomnil se je, da je postavil bajto, ko je bil star trideset let. Na nekoga je mislil in nase in jo je postavil s srčnim veseljem. Ali naposled je moral vanjo popolnoma sam in je potem živel mirno in sam zase.

„Ej, zakaj ni tako...“ je včasih na glas spregovoril sredi svojih misli in početkoma mu je bilo žalostno.

„Lehko bi bilo... oh...“ lve je vzdihnil in se je naslonil na mizo.

Ali čas beži tako naglo in prinaša na tihem pozabljivost. Tudi zanj jo je prinesel večinoma. Na marsikaj je bil pozabil in prava in srčna žalost je bila šla od njega bogvekam. Samó še včasih se je domislil prijazno in mirno — in naposled je prišlo, da mu je postal ta spomin silno drag. Vsa glavna stran njegove mladosti je bila v njem obsežena in zato ga je ljubil.

„Ko sem zgradil bajto...“ je pričel in se je potopil v tisti lepi in daljni spomin. Siv je bil že tedaj in star in samo še minulost je imela zanj malo pravega življenja. Tam daleč, daleč za sedanjostjo je bilo in samo spomini so vedeli zanje.

„Ko sem zgradil bajto za nekoga in zase...“ lve se je nasmehnil v lepem spominu in je zaigral davno pesem:

Goreči ogenj iz plamena
v mojem srcu gori,
nobeden drug ga ne pogási,
kakor tvoje črne oči...

Bog mu odpusti!... Siv je bil in star, a se je spomnil na davno lepoto svoje mladosti; prsti so zatrepetali in so zaigrali...

To se je godilo v bajti tistikrat, ob mraku se je godilo, ko je prihajal večer. Potem je pogostokrat vstal lve in je šel vun. Pred hišo je sedel, če je bila pomlad in je gledal po dolini. Gledal je solnce, ki je bilo zašlo in se je samó še majhno rdečilo na nebu od večerne zarje.

Samó še toliko življenja je v meni, je pomislil in ni bil žalosten. Vse sem si napravil, je dejal sam pri sebi, za krsto imam in za pogreb: krsta bo črno pobarvana, na sredi križ od zlatega papirja in ob straneh po dva angela z zlatimi perotmi in velikimi lasmi... In zvonovi bodo lahko peli v tistem belem in lepem zvoniku, ki kipi visoko do oblakov. Peli bodo in se bo slišalo daleč naokoli in vsi ljudje jih bodo umeli.

„Glejte, lve je umrl...“ bodo rekli in se bodo spominjali.

„Glejte, kako je lepo na njegovem pogrebu!“... bodo dejali in pojdejo za krsto na pokopališče.

Ive je mnogo o tem mislil in se je naposled izpolnilo. Slab je bil že in star in je tisto zimo umrl. Nihče ni vedel natančno, kdaj, ali ponoči je bilo. Čez noč je šla tam mimo smrt, potrkala je in se oglasila in ga je odpeljala s seboj...

In tisto zimo je bila bajta zaprta in popolnoma zapuščena. Na mizi so ležale še citre in prah je bil po njih in strune so bile rjave in razglašene. Popolnoma samotno je bilo v bajti, zaprašeno pohištvo je stalo tu-intam in nobenega živega bitja ni bilo nikjer. Ob večerih in nočeh so sedale sove na streho in so na glas skovikale in čuki so prileteli in so se oglašali plašno in odurno.

II.

Ali še predno je Ive umrl, se je napravil na neko pot. Spomnil se je in je nanagloma sklenil in je šel. Mrak se je bil tedaj storil in baš so se bile pokazale prve zvezde na daljni večerni strani. Tihe in drobne so gorele v daljavi in so trepetale kakor bi hrepenele bogvekam. Ive je pogledal na tisto stran in mu je bilo mehko pri srcu.

„Zdaj grem“, je rekel „in bom povedal!“...

Stopil je v hišo na drugem koncu vasi in se je ustavil v veži in je vprašal: „Ali je doma vdova Mara?“...

Stara ženska je sedela v kotu in je odgovorila. Popolnoma temno je bilo in Ive je tipal z rokami okoli sebe, ko je šel proti črnim in zamazanim durim, za katerimi je stanovala vdova Mara.

Stara je že bila in siva. Njen mož je bil navaden delavec; trudil se je vse svoje življenje in je v trudu umrl. Mara je imela hčerko in po moževi smrti ji je bilo hudo. Sama žalost in trpljenje in težko življenje je bil začetek in konec vseh tistih dni. Nič ni imela svojega in stanovala je pri tujih ljudeh.

„Dober dan, Mara!“ — je izpregovoril Ive pri vratih in se je ozrl po sobi. Pri peči je sedela vdova in mu je odzdravila s tihim in mrtvim glasom. A tudi hči je odzdravila. Pri oknu je sedela in njen glas je bil čist in lep, da je bilo Ivu žalostno. Domislil se

je mladosti, leglo mu je po vsi duši in zelo neprijetno je bilo.

„Tako hčerko bi lahko imel, tako lepo in mlado in bi bil žejen in bi prinesla vode vesela in lepa kakor spomlad“...

„Sedi, Ive!“ — je rekla vdova in je sedel.

„Prišel sem“ — je rekel „ker bo treba iti“...

Potem je malo utihnil in tudi vdova je molčala.

„Kadar bom umrl, lahko greš z Marico v bajto k hosti. Lahko greš in ostaneš tam do smrti“...

Ive jo je mislil spomniti na minulosť, ono davno in v spominih živečo stran je mislil omeniti, a je umolknil. Z nobeno besedo se ni doteknil spominov in pozdravil je in je odšel.

Potem je umrl in vso zimo je bila bajta prazna. Pajčevine so se pomnožile po kotih, velike in zaprašene so visele od stropa in po oknih so se napravile, da se je poznala zapuščenost. Nobenega živega bitja ni bilo nikjer; po sobi je stalo razvlečeno in zaprašeno pohištvo in v veži je bilo popolnoma enako. Ničesar živega ni bilo nikjer, samo mačka je še hodila okoli hiše. V podstrešju je spavala v slami in po dnevi je sedela pogostokrat na pragu pred zaprtimi vratmi. Čepela je tam po več ur in je naposled odšla. Ali v zadnjem času je ni bilo več. Bogvekam je bila prešla in mogoče, da jo je raztrgala divja zver.

Zima je bila ostra in mrzla. Bajta je stala ob hosti in bilo je videti, kakor da bi bila tudi ona zaspala z vso narodo. Sneg je ležal na strehi, ledeni curki so viseli od nje in nikoli se niso odprla vrata. Nobene steze ni bilo do njih in popolnoma nedotaknjen je bil snež vse na okoli.

Ali naposled so prišli na nebo temnomodri oblaki; to so bili tisti težki spomladanski oblaki, ki jih pripode topli vetrovi in beže z njimi dalje naprej za obzorje. Sneg se je tajal nanagloma in ozračje je bilo prijazno in milo. Že se je bil stopil snež in nič več ni bilo oblakov. Vse široko nebo je bilo lepo temnomodro in spomla-

dansko solnce je obsijalo vse holme in trate. V grmovju je zacvetela dražestna vijolica in zvončki so se pokazali na vseh prisolnčnih krajih. Tako je prišla pomlad in ljudje so bili veseli, ker so čakali nanjo in jo želeli. Tudi vdova Mara je je bila vesela.

„Da sem jo vsaj dočakala!“... je rekla, zakaj bila je stara in bolehnna. „V bajto pojdem“... je zatrdno sklenila in sta se pričele odpravljati. Nobenih posebnosti nista imeli, ker je bila tam doma revščina. Opoldne sta se odpravili in tako so se odprla bajtina vrata po zelo dolgem času. Zaškripalo je v tečajih, pretrgale so se debele in zaprašene pajčevine in pajki so preplašeni zbežali.

In potem je prišlo v bajto življenje. Vse je bilo čisto, rože so cvetele po oknih in Marica je sedela za njimi in je šivala in pela. Lepe so bile tiste pesmi, samo nalahko izraženo hrepenenje je bilo v njih — nekaj daljnega in sladkega kakor v sanjah. Probujalo se je namreč mlado srce, razvijalo se je in je hrepenelo na skrivnem in samo nevedoče kam...

Po oknih so cveteli nageljni. Bili so veliki in lepo nakoljeni in težki in rdeči cvetovi so se sklanjali po zelenih vrhovih. Razvili so se, sveži so bili in krasni in so naposled veneli. Naposled so se povесili globoko doli, izgubili so barvo in duh in posušili so se. Alí novo popje je poganjalo, že se je odprl cvet in je zadehtel.

V tistem času so priletele tudi lastavice. Pod streho so spletle gnezda in so pele svoje lepe in vesele pesmi. Zakaj pomlad je bila prišla in holmi in travniki so ozeleli. Nizka travica jih je pokrila in sredi nje so vzcvetele spomladanske rože. Tako so pognale marjetice, gledale so v spomladansko nebo s svojimi naivnimi očmi in cela množica trobentic je okrasila zelene meje. Tudi drevje je počelo zeleneti in glej, črešnja se je odela v cvetje. Kakor veliki šopek je stala sredi vrta, ptice so priletele vanjo in so prepevale na njej svojo radostno pesem.

In hosta je prejela spet vse svoje idilično življenje. Vse je zazelenelo, tisoč glasov se rodilo na vseh straneh, prihajali so iz bližine

in daljave in križali so se in izgubljali. Divjačina se je bila poskrila in samo še tuintam je glasno zašumelo v grmovju in neopažena žival je pobegnila v goščavo.

Tedaj je bila bajta polna vablјivosti in prijaznosti. Sredi zelenja je stala tam pod holmom in izza košatih vrhov se je videl tuintam del njene strehe. Bilo je, kakor bi si jo napravil v sanjah sentimetalen človek, na pot bi se napravil in bi stopil naposled vanjo, da se uresniči vsa zasanjana bodočnost.

Tako je minila spomlad, prišlo je poletje in končno se je približala jesen. Mrtva in mrzla je bila tista jesen, mrtva in mrzla in meglena in stari in bolehní ljudje so se je bali. Sama megla vsa daljava in vlažna njiva in pot. Polagoma je pršilo iz oblakov in tuintam je zapihala tam od severne strani mrzla sapa. Ob taki priliki je zašumelo velo listje, padalo je z drevja in je plesalo po tleh. Starci in starke so se prijele za prsi in so zakašljali globoko in hropeče. Poznalo se je, kaj pride in je naposled prišlo. Smrt je bila namreč v deželi.

In tisto jesen je umrla vdova Mara v tihi bajti in so jo zanesli gori na vaško pokopališče. In tedaj je umrlo tam vse veselo življenje in se ni povrnilo nikoli več. Nobene pesmi ni bilo več, nobenega smeha, samo tihi koraki so se čuli in žalostni vzdihí. Zakaj Marica se je odpravljala v svet, v neznano tujino za svojim življenjem in svojo srečo.

Tiho in mrtvo jesensko jutro je bilo in megla je ódevala gore in doline. Nobenega življenja ni bilo nikjer, samo gladna ptica je zaklicala tam sredi polja in druga se je oglasila obupno in kričeče. Nikogar ni bilo na vsi poti in samotna in zapuščena se je gubila v megli.

Na to jutro se je napravila Marica v svet. Tako bled je bil njen obraz in motne in plahe oči so strmele izpod trepalnic. Ozrla se je še po sobi in po srcu se ji je razlila velika in nepopisna žalost. Pokleknila je k materini postelji in je skrila obraz na tistih blazinah, kjer je umrla njena mati.

„Poglej me, mama, in me blagoslovi!“...

Na glas je zaklicala polna bolesti in zahtela in zajokala. Vse tiho hrepenenje je umrlo v tistem trenutku in izgubila se je vsa zasanjana bodočnost. En sam jesenski dan je bilo vse njeno življenje — vsa njena minulost in bodočnost...

Vstala je in je odšla in je zaprla vrata za seboj. Niso zaškripali tečaji, tiho so se zaprle duri in Marica je stopila na svojo težko pot. Sama megla je bila vse, kar so nesle oči — in pred njo in za njo in na desni in levi se je razvijalo samo megleno morje... In je stopala naprej s plašnimi in drhtečimi koraki, ali megle ni bilo konec. Brezkončna je bila in neizmerna, po dolinah je ležala in po gričih in je legla naposled na mlado srce...

Tam v daljavi za njo je ostala bajta; tiha in samotna je ostala sredi vlažne megle, duri so bile zaprte in nič se ni genilo v njej. Marica se je ozrla nazaj, da bi jo videla še zadnjikrat. Ali že je bila utonila v meglenem morju in tako je ni videla nikoli več...

III.

Ali še takrat, ko so cvetele na bajtinih oknih rože, oni prej popisani nageljni z rdečimi in težkimi cvetovi, še takrat so se vršili skriti in nejasni dogodki globoko v Maričinem srcu in niso prišli do ciljev. Na skrivaj in na tihem so umrli, kakor so se rodili na skrivaj in na tihem v lepem času spomladi in mladosti. Samo nejasno hrepenenje je bilo, samo meglena sanja o sladki daljini, ki je polna sreče in nedosežna...

Tedaj so cveteli na oknu nageljni, rdeči cvetovi so dehteli in za njimi je sedela Marica. Šivala je tam in je polglasno pela s svojim veselim in čistim glasom. In ob jutrih in poznih poletnih popoldnevih je sedela tam, ko je gonil vaški pastir živino na pašo in ko se je vračal z njo in je stopal za njim njegov črnolasi sin. Molče je hodil za očetom in se je ozrl na okno, kjer so cveteli rdeči nageljni. Njegove oči so bile velike in črne in večerna sapa se je igrala z njegovimi kodri.

„Hvala za rože!“... je rekla Marica in on se je nasmehnil.

„Še lepših bom prinesel; na planino pojdem in jih bom prinesel“...

Veselo je govoril in je šel dalje svojo pot. In kadar je prišlo potem lepo jutro, je ležal na oknu velik šopek od planinskih rož; popolnoma sveže so bile in rosa je bila padla nanje. Marica ga je vzela in ga je bila vesela.

„Glej, mama, to so planinske rože“...

Ob takem času je vstajalo solnce, vsa vzhodna stran je žarela od zlata in rubinov in na hribu gori se je že pasla živina. Že je sedel na sivi skali vaški pastir in že je prepeval črnolasi Mato s svojim prijetnim glasom.

„Je pa davi slan'ca padla
na zelene travnike,
je vso trav'co pomorila
in vse žlahtne rožice“...

Daleč na vse strani je plavala ta pesem, čez holme in doline je plavala in je umirala v veliki daljavi.

To je bilo še tedaj, ko so bili vsi dnevi lepi in svetli in brez žalosti. Ali naposled je prišla tudi žalost. Jesen je namreč prišla v deželo; vse je usehnilo in povenelo in vdova Mara je umrla. Neko jesensko noč je umrla; potrkalo je na okno bogvekej in po durih je udarilo in kmalu potem je bila vdova mrtva. Čisto mirno se je poslovila duša od nje, samo nalahko je vzdihnila in ni potem nikoli več. Še enkrat je potem zazvenela šipa v oknu in še enkrat so zaropotale duri — in bilo je vse mirno. Stari pastir je molil rožni venec, s sklonjeno glavo je prebiral debele in črno pobarvane jagode in je izgovarjal počasi in glasno. Pri peči je klečal črnolasi Mato in je molil za njim z žalostnim in resnim glasom. Tudi Marica je molila; klečala je ob postelji in od solz je bil moker ves njen lep obraz.

Takrat se je delalo počasi jesensko jutro. Čez meglo je prišlo nekaj svetlobe, ki se je razlila po zemlji slabotna in blede. Na vasi je zvonilo zadnjo uro in vaščanje so se prekrižali in so molili.

„Kdo je umrl?“ — so vprašali, in pastir jim je pravil:

„Mara je umrla“ ...

Začudili so se in so se spominjali:

„Bog ji daj mir!“ ...

Tako so rekli in čez dva dni so jo pokopali. Šli so za njenim pogrebom in vsem se je smilila Marica, ki je šla objokana za krsto in je bila popolnoma sama na svetu.

„Kam pojde?“ — so vprašali in so majali z ramami. „Za težko delo ni, ker je slabotna in šibka; v mesto naj gre.“

Tako so dejali in pastir je pravil, da pojde. In je šla po tistih dogodkih; zapustila je samotno bajto in je šla v tujino za svojim življenjem in za svojo srečo. Ali tisti večer poprej, preden je odšla, se je napravila gori na holm proti vaškemu pastirju. Sedel je na sivi skali in jo je vprašal:

„Kam greš, Marica?“ ...

„K vam sem prišla“, je rekla in se ustavila pred njim. „Služit grem, jutri ali pojutranjem odidem in dokler me ni, lahko stanujete v bajti. Težko je pri tujih ljudeh in zdaj ste lahko sami zase“ ...

To je povedala Marica in starcu se je milo storilo.

„Bog ti povrni, Marica!“ ... je izpregovoril in stopil doli in ji segel v roke. „Bog ti daj srečo!“ ...

Obrnila se je in je odšla po holmu. Ali obšel jo je lep spomin in se je ustavila in ozrla široko na okoli. Ali nobenega petja ni slišala in kar so nesle oči, ni bilo nikjer nikogar.

„Kje je Mato?“ ...

Nazaj se je ozrla in je vprašala starca.

„Na planini je, na planini!“ ...

Odgovoril je počasi in zamišljeno in se je obrnil v stran. Mogoče je imel solzo v očeh in ni maral, da bi jo opazila.

„Recite, da ga pozdravljam ... za rože se mu zahvaljujem“ ...

Obrnila se je in je odšla po holmu doli. Mirno in mrtvo je bilo vse, po hribih so ležale megle in so se spuščale polagoma doli v doline. Priplavale so in so jih popolnoma napolnile; kakor mrtvaški plašč so

ležale nad njimi in nič se ni oglasilo v njih in nič genilo. Ostale so čez vso noč in čez ves prihodnji dan. Sredi njih je šla Marica ob zgodnji jutranji uri v široki svet in sredi njih se je potopila za njo tiha bajta, ki je ni videla nikoli več ...

Tudi Mato se je vračal sredi njih s planine; ali takrat je bilo med njimi že malo motne svetlobe — medle in slabe kakor brleča luč pri mrliču. Sredi njih je hitel po poti doli Mato in je imel v roki šopek od zadnjih planinskih rož. Dolgo se je trudil, da jih je nabral samotno in skrito cvetoče in jih je naposled povezal v šopek in se je napravil z njimi mimo tihe bajte. Prišel je do nje in je videl, kako so duri trdno zaprte in se je ozrl na okno, pa ni bilo odprto. Nobenih nageljnov ni bilo na njem, prazno je bilo in trdno zaprto. Šopek je držal v roki in je pogledal nanj in ga je objelo bridko čustvo. Dvignil je desnico in je potrkal na šipo in je poslušal. Zazvenelo jesteklo ali nobenega glasu ni bilo od nikoder. In drugič je potrkal in je zaklical.

„Marica ... oprostí ...“

Potrkal je in zaklical, ali vse je bilo mirno in mrtvo.

„Marica . . . hoj . . . Marica . . .“

Drugič je zaklical in potrkal je močneje, ali nikogar ni bilo; samó šipa je zažvenketala in potem je zavladal isti mir kakor prej. Boleče slutnje so legle na njegove prsi in je skušal videti v sobo. Roke je nastavljal ob očeh in je videl vse prazno in zapuščeno ...

Šopek je imel v roki in se je odpravil z naglimi koraki po holmu proti hosti. Velika in široka se je razprostirala tam in tudi po njej je ležala jesenska megla. Pod nogami je šumelo listje in od vej je padalo — rumeno in suho. Nobene ptice ni bilo v bližini, samo nekje iz daljave se je čulo trkanje žolne. Votli glasovi so bili to in prihajali so v enakomernih presledkih.

Mato je šel proti tisti strani in je prišel do naraslega potoka, ki je tekkel z velikim šumom čez hosto doli proti vasi. Pot je bila tam in most je bil postavljen na tistem mestu. Mato se je naslonil na vlažno ograjo

in je gledal pod sabo deročo in kalno vodo. Hitro je drla naprej in samo par korakov od tam je bil tolmun, ki jo je požiral v velikih vrtincih. Penila se je tam in šumela in se vrtela v divjem kolobarju.

Mato je imel še v roki rože, naslonjen je bil na vlažno in trhlo ograjo in je strmel v deročo vodo pod seboj. Kipelo mu je v prsih in dobro mu je del ta šum in ti peniči vrtinci. Čutil je, da je zdaj daleč stran vsa lepa stran njegove mladosti in spoznal je, da je brez nje njegovo življenje smrt. In je sklepal in prisegal, da pojde za njo, po kolenih da bi šel za njo in bi jo našel in bi bil srečen...

Ali tedaj je zahreščalo, trhla ograja se je prelomila in voda je zašumela. V trenutku je bil Mato pri tolmunu, boril se je z vodo in je zaklical na pomoč, ali nikogar ni bilo v vsi daljavi. Še enkrat se je videla desnica v sredini vrtinca, raztresene planinske rože so zaplesale v naglem kolobarju in potem ni bilo ničesar več. Voda je šumela in ob nasprotnem bregu je plaval trhel tram; od ograje je bil pal v potok in se je izgubil za ovinkom.

IV.

In v tisti žalosti se je naselil stari pastir v bajti pod holmom. Še tisti dan je namreč našel logar utopljenca in starec je šel in ga zadel na rame in ga je nesel v svoje stanovanje. Tam ga je položil na posteljo in je prižgal ob njegovi glavi luč, ki je gorela z majhnim in trepetajočim plamenčkom. Oblekel ga je v nedeljsko obleko in je nabral po polju zadnjih jesenskih rož in jih položil okoli njegove glave. Reven je bil in ni imel denarja in zato je delal krsto sam. Na podstrešju je našel primerne deske in iz njih je delal zadnji dom svojemu sinu. Pred hišo je žagal deske in skladal lepo drugo z drugo. Ta in oni izmed vaščanov je šel mimo.

„Kaj delaš, Grega?“ — je vprašal in je obstal na potu.

„Krsto“ — je odgovoril starec z zamolklim glasom in je umolknil. Delal je dalje in naposled je bila krsta gotova. Lepa je

bila, od belega in gladkega lesa, in pastir jo je zanesel v sobo. Na klop ob peči jo je položil in pokrov je naslonil v kotu ob steno in je sedel k sinu. Globoko dol se je sklonil in je z rokama podprl glavo in se je zamislil. Mnogo težkega in sama muka je bila v njegovem srcu, ali na njegovem obrazu se ni izpremenila in predrugačila nobena poteza. Mirne in vlažne oči so ležale globoko v jamicah, polno manjših in večjih gub je bilo okoli njih, a solze ni bilo med nje. Sivi lasje so ležali po sencih in iste brazde so bile začrtane po vsem obrazu. Samo molčeča muka je bilo vse, ni prišlo na dan, ostalo je globoko v duši tiho in zakrito vsem...

Drugo jutro potem se je napravil v vas in je prosil tiste mlade fante, ki so rastle z njegovim sinom, da bi prišli in bi ga nesli na pokopališče.

„Ali bi nesel sina?“ — je vprašal vsakega in so mu obljubili.

„Popoldne ob štirih“ — je dostavljajal z zamolklim glasom in je počasi odhajal.

Tudi k župniku je šel in je plašno potrkal. Potem je stopil v sobo in govoril žalostno in temno.

„Nesrečen sem“ — je pričel in je za nekaj časa umolknil. Župniku se je smilil in ga je tolažil.

„Da bi ga pokopali, bi prosil!“ —

Z istim glasom je izrekel te besede, obljubilo se mu je, in je odšel počasi in s sklonjeno glavo.

Prišel je v bajto in je stopil k mrtvemu sinu. Ležal je tam pred njim krepek in mlad in močen, a z večno zaprtimi očmi in mrtev. Čisto k njemu je stopil, roke so se mu tresle in je prijel za njegove in glavo je sklonil globoko doli. In v tistem trenutku je prikipelo vse do vrhunca; raztegnile so se poteze po obrazu, zasvetilo se je v očeh in solze so kanile na mrtveca.

„Mato...“

Izpregovoril je z zamolklim glasom in dalje ni mogel. Dušilo ga je in besede niso mogle iz ust.

„Glej, tvoj oče te kropi...“

Čez dolgo je izpregovoril in zopet so kanile solze na mrtevca. Popolnoma drobne so bile in izgubile so se na črni obleki.

Potem je bilo poldne in je minilo in starec je pripravljaj krsto svojemu sinu. Dejal jo je na dva stola ob postelji in je vzel prt, ki ga je imel shranjenega od bogvekdaj in ga je položil po dnu.

„Da mu ne bo trdo“ — je izpregovoril polglasno in še so se mu svetile solze v očeh. Potem je vzel blazino od mehkega perja in jo je položil v krsto in jo je pregrnil z belim prtčcem. In naposled je prijel mrtevca samega, polagoma in ljubeče ga je dvignil in ga je položil varno v krsto. In tako je prišel do konca in je vzel pokrov in ga je dvignil nad krsto.

„Z Bogom, Mato!“ . . .

Polglasno in žalostno je spregovoril in zadnjikrat je kanila solza na mrtevčev obraz. Položil je pokrov na krsto in je vzel žreblje in kladivo in jih je mirno in previdno zabijal. Votlo je zvenelo in udarci so odmevali po bajti prazno in samotno. Izzvenel je zadnji udarec in Grega je zapustil sobo. Stopil je na prag in je pogledal po poti gor. Že so prihajali prvi ljudje od vasi, po dva in trije so šli skupaj, nedeljsko so bili oblečeni in so govorili med seboj. Naposled je prišel tudi duhoven in so dvignili krsto in so jo odnesli na vaško pokopališče. Vabili so zvonovi s pokopališča s svojim drobnim glasom in tam je bila že izkopana jama. Votlo so zazveneale grude na krsto, nanagloma so padale nanjo druga za drugo in so jo zakrile naposled popolnoma. Ljudje so se razgubili, Grega je zadnji odšel.

Prišel je v bajto, k peči je sedel na klop in se je zamislil. Pred očmi so se mu vrstili vsi dogodki, šli so mimo njega in so oživeli v njegovem spominu. Vse življenje je bilo pred njim — vsa njegova daljna mladost in vsa poznejša doba do njegovih sivih let.

„Zdaj sem popolnoma sam“ — je pomislil naposled in mrzlo in mrtvo čustvo se je razlilo po njegovem srcu.

Večer je bil tedaj zunaj, prazen in meglen jesenski večer; brez življenja je bila vsa

daljava, samo sove so skovikale s svojim odurnim in plašnim glasom. In naglo je bežal čas in je minila noč in je ugasnil dan in tedni in meseci so bežali nemudoma dalje. Zima je prišla in sneg je pokril polja in trate, a so prišli dnevi, ko so zaveli južni vetrovi, veliki fantastični oblaki so bežali po nebu naprej in sneg je kopnel in se je tajal in je izginil popolnoma. Zopet se je zasmajalo solnce nad prijaznimi holmi, lastavice so priletele iz daljnih krajev in rože so zacvetele po tratih in brdih.

A stari pastir je pasel živino, gori na holmu je bil kakor vedno, ali na sivi skali ni sedel več. Pod tistim hrastom je bival, kjer je posedal Mato in je prepeval tolikrat s svojim lepim glasom:

„Je pa davi slan'ca pala . . .“

Zdelo se je starcu, kakor da ga sliši; čisto blizu da je nekje — veter se igra z njegovimi temnimi lasmi, in temnooki pes leži pri njegovih nogah. In ozrl se je okoli sebe, ali v vsi daljavi ni bilo nikogar, samo tam daleč spodaj po potu je šel samotni potnik, a temnooki pes je ležal pri njegovih nogah.

Tako je bil zamišljen stari Grega in največ je mislil na svojega sina. Tudi pravil je pogostokrat o njem in ga je pohvalil.

„Tudi jaz sem imel sina — jakega in krepkega . . .“

Na ta način se je izražal pogostokrat in potem je dostavljaj z žalostnim glasom: „Utonil je . . . utonil . . .“ Ob taki priliki je vselej umolknil.

„Utonil . . . umrl . . .“

In tako je živel ob samih spominih, nič pomena ni imela zanj vsa sedanost in smrt je bila zanj vsa njegova bodočnost. Star je bil že in hrbet se mu je bil upognil. Lasje so bili izpadli z glave in samo še tuintam je samevala redka skupina svetlosivih in dolgih las. Sama guba je bil njegov obraz in mokre oči so gledale v svet mrtvo in brez zanimanja. Hodil je počasi — kakor senca se je pomikal dalje in naposled je opešal popolnoma. Hitro so bežala leta in postaral se

je v njih in izgubil vso moč. Veli starec je sedel v svoji bajti in je živel od minulosti. Nič več ni mislil na bodočnost, zakaj popolnoma brez pomena je bila zanj.

„Samo, da bi srečno umrl...“ je rekel včasih, ko so mu slučajno stopili pred oči najbližji dnevi.

„Lepo je srečno umreti...“ je mislil pogostokrat — „mirno in brez bolečin, zatisniti oči... zaspali...“

In jih je zatisnil in je zaspal. Brez bolečin je umrl in „dobri ljudje so ga spremili na zadnjo pot. Neki starec, njegov tovariš, je bil pri njem, ko je umiral. Pravil je o njem in se ga je spominjal pogostokrat. Na smrtni postelji da je mislil — je pravil — na svojega sina, da ga je videl pred sabo — je pravil tisti starec.

„Kaj si prišel, Mato?“ ...

Na smrtni postelji da se je siloma dvignil in spregovoril s slabotnim glasom:

„Jaz grem, Mato!“ ... da je rekel in je potem umrl. Popolnoma lahko da je umrl, nobene bolesti na obrazu: oči je zatisnil in je zaspal.

V.

In tekom teh let je oslabela tudi bajta. Slama na strehi je pregnila na več krajih in v tisti jeseni se je natekla voda na podstrežje in prišla tudi v bajto samo. Polagoma je pričelo vse trohneti, razpadati je pričelo in ko je prišla zima, jo je podrl sneg. Neka večera je pričel padati južen in gost, našla se ga je na streho velika, debela in težka plast in proti jutru je počilo in zahreščalo. Bajta se je bila nagnila v stran in se je bila podrla. Kar je bilo še negnilega lesa, so pobrali revni vaščanje, sive starke in sivi starci so prišli, zadeli so na stara ramena in so odnesli na svoj revni dom. Tako je ostalo tam samo še majhno zidu popolnoma ob tleh in kadar je prišla zopet pomlad, so zacvetele tam prve vijolice. Najbolj temnomodne so bile in najlepše so dehte. Vaška dekleta so prišla tja in so jih

iskala in jih pripenjale na svoje lepe in mlade prsi. Pela so vesele pesmi in so počakala fante, ki so prišli po holmu doli — krepki in mladi in s klobuki mahaje.

In potem je pognalo tam najbujnejše zelenje. Grmi so zrastle na tistem mestu, češminj se je naselil tam in bezeg je pognal na tistem kraju. Martinčki so begali po groblji semintja in brzonoge podlasice so tekale po nizkem in razrušenem zidu. In tudi ptice so prišle tja. Slavec je spletel gnezdo v tistem grmovju in je prepeval svojo lepo pesem v sladko spomladansko noč.

Tako se je rodilo tam polno življenja, spomladi je prišlo tja in ostalo do pozne jeseni.

In vaščanje so se spominjali bajte pogostokrat. Pravili so o njenih prebivavcih pogostokrat, o godcu so pravili, ki jo je bil zgradil in ga ni bilo strah pred volkovi, kadar se je vračal na zimsko noč pozno na svoj dom. Bili so še namreč v njegovih časih volkovi, pastirjem so kradli ovce in v pozimskih nočeh so stali gori na holmu, oči so jim svetile kakor goreče bakle in so gledali v dolino in so gladni tulili.

In pravili so dalje mladi ljudje o ljubezni, ki ne mine. Pravili so o godcu, ki je ljubil vdovo Maro z mladih dni in je bil siv starec in se je napravil k njej malo dni pred smrtjo. Bajto ji je zapustil zavoljo davne ljubezni, zavoljo prave ljubezni, ki ne mine...

In lepo povest so pravili o Marici, ki se je napravila v tujino sredi svoje mladosti, čisto sama in zapuščena na vsem svetu. In o Matu so pravili, kako je utonil v gorskem potoku, in o starem pastirju in o zakriti ljubezni...

Tako so govorili zelo mnogo, lepe pravljice so nastale in mladi vnuki so jih poslušali zelo pozorno in s široko odprtimi očmi...

Ali o bajti ni bilo tedaj že ničesar več videti. Goščava je bila nastala tam in je polagoma prehajala v hosto, v ono veliko in obširno lozo, ki je tekal potok čez njo; tam pod slabotnim mostom je tekal in čez nevarni tolmun — peneč in šumeč.

